

Mimořádné opravné prostředky v trestním řízení

Přednáška pro studenty
Katedra trestního práva PrF MU
Brno, dne 9. 5. 2024

JUDr. František Púry, Ph.D., Nejvyšší soud

Opravný prostředek obecně

- Je to dispozitivní **procesní úkon**, který může podat
 - strana trestního řízení (12 odst. 6 TŘ) nebo
 - jiná oprávněná osoba
- Jeho podáním zákon umožňuje domáhat se **přezkoumání** určitého **rozhodnutí** orgánu činného v trestním řízení a **řízení** mu předcházejícího
 - a to zpravidla orgánem vyššího stupně
- Tak lze dosáhnout
 - **zrušení** vadného původního rozhodnutí nebo též jeho **nahrazení** jiným, bezvadným rozhodnutím, anebo
 - alespoň **opětovného projednání** věci orgánem, který vydal napadené rozhodnutí, a odstranění vad rozhodnutí nebo řízení, v němž bylo učiněno

Opravné prostředky

- Podle vztahu k **právní moci** rozhodnutí, proti němuž směřují
 - **řádné** opravné prostředky
 - odvolání proti rozsudku
 - stížnost proti usnesení
 - odpor proti trestnímu příkazu
 - **mimořádné** opravné prostředky
 - dovolání
 - stížnost pro porušení zákona
 - obnova řízení

Mimořádný opravný prostředek

- Směřuje proti rozhodnutí, které je v době jeho podání již **pravomocné**
 - a to bez ohledu na skutečnost, zda už bylo vykonáno či nikoli
- Je **průlomem do právní moci** rozhodnutí, jímž lze
 - dosáhnout zrušení vadného pravomocného a vykonatelného rozhodnutí
 - a následně učinit jeho případnou změnu nebo
 - potvrdit správnost a zákonnost přezkoumávaného rozhodnutí
- Jsou **omezené možnosti** podání a rozhodnutí o něm
 - okruhem osob, rozhodnutí, důvodů apod.

Právní moc rozhodnutí

- Vlastnost rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení, která znamená
 - **formální právní moc**
 - **nezměnitelnost** rozhodnutí, tj. pro dané řízení definitivní řešení bez možnosti řádného opravného prostředku, neboť
 - opravný prostředek není přípustný nebo
 - už o něm bylo rozhodnuto (byl zamítnut apod.)
 - **materiální právní moc**
 - **závaznost** rozhodnutí pro orgány a osoby, jichž se týká
 - rozhodnutí vyvolává účinky
 - tvoří překážku věci rozhodnuté pro řešení téže otázky
- Úprava právní moci rozhodnutí v trestním řízení je v 139 a 140 TŘ

Mimořádné opravné prostředky

- **Dovolání**
 - § 265a až § 265s TŘ
- **Stížnost pro porušení zákona**
 - § 266 až § 276 TŘ
- **Obnova řízení**
 - § 277 až § 289 TŘ
 - zčásti zákon o ÚS
- Zákon je ovšem výslovně neoznačuje jako mimořádné opravné prostředky

Jiné průlomky do právní moci

- Oprávnění nejvyššího státního zástupce podle 174a TŘ zrušit nezákonná rozhodnutí nižších státních zástupců
 - o nestíhání podezřelého
 - o zastavení trestního stíhání
 - o postoupení věci
- Beneficium cohaesionis
 - např. podle 150 odst. 2, 261 TŘ
- Souhrnný trest
 - podle 43 odst. 2 TZ

Jiné průlomky do právní moci

- Společný trest za pokračování v trestném činu
 - podle 45 TZ
- Zrušení rozsudku v řízení proti uprchlému
 - podle 306a odst. 2 TŘ
- Rozhodnutí (nález) Ústavního soudu o ústavní stížnosti
 - podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy

Dovolání

- Upraveno v § 265a až § 265s TŘ
- Zavedeno novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. od 1. 1. 2002
- Nejpodrobnější právní úprava (celkem 18 paragrafů v TŘ)
- Jistá obdoba s dovoláním v občanském soudním řízení, ale značné rozdíly
- **Nejčastěji využívaný** mimořádný opravný prostředek
 - poskytuje nejširší základnu pro tvorbu judikatury NS v trestních věcech
 - v roce 2023 bylo vyřízeno u NS celkem 1188 věcí s podanými dovoláními, z nichž bylo alespoň částečně úspěšných asi 12 % dovolání

Přípustnost dovolání

- Proti pravomocnému rozhodnutí (§ 265a odst. 1 TŘ)
 - soudu **ve věci samé**
 - učiněnému **ve druhém stupni**
- Taxativní výčet rozhodnutí ve věci samé
 - podle § 265a odst. 2 TŘ
- Je **nepřípustné**
 - jen proti rozhodnutí soudu prvního stupně
 - např. proti trestnímu příkazu
 - proti rozhodnutí jiného orgánu než soudu

Osoby oprávněné k dovolání

- **Nejvyšší státní zástupce** nebo orgán Úřadu evropského veřejného žalobce
 - v neprospěch i ve prospěch obviněného
- **Obviněný**
 - jen prostřednictvím **obhájce**, jinak se o něm nerozhoduje
- Dovolání **nemohou** podat jiné osoby, např.
 - příbuzní obviněného uvedení v § 247 odst. 2 TŘ, kteří mohou podat odvolání
 - poškozený, ani když uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy anebo na vydání bezdůvodného obohacení podle § 43 odst. 3 TŘ

Lhůta a místo podání dovolání

- Lhůta **do 2 měsíců** od doručení opisu napadeného rozhodnutí soudu druhého stupně
- Navrácení zmeškané lhůty není možné
- Podává se **u soudu prvního stupně**, který pak provádí úkony podle § 265h TŘ
- Lhůta je však zachovaná, i když je podáno soudu **druhého stupně** nebo u **dovolacího soudu**

Důvody dovolání

- **Taxativně vymezené** v § 265b odst. 1 písm. a) až m), odst. 2 TŘ
- Jde zhruba o 4 skupiny důvodů (celkem však 14 důvodů)
 - některé závažné procesní vady včetně zásadních nedostatků v dokazování
 - nesprávné hmotně právní posouzení nebo uložení nezákonného trestu nebo ochranného opatření
 - nesplnění zákonných podmínek pro určitá meritorní rozhodnutí
 - uložení výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí

Náležitosti obsahu dovolání

- Jednak **obecné** náležitosti podání, resp. opravného prostředku
 - podle § 59 odst. 3 TŘ
- Jednak **zvláštní** náležitosti obsahu dovolání (§ 265f TŘ)
 - který výrok, v jakém rozsahu a z jakých důvodů se napadá, odkaz na zákonem vymezený dovolací důvod, čeho se dovolatel domáhá a co navrhuje
 - nejvyšší státní zástupce nebo Úřad evropského veřejného žalobce musí uvést, zda podává dovolání ve prospěch nebo v neprospěch obviněného
- **Nedodržení** náležitostí obsahu dovolání
 - vede k postupu podle § 265h odst. 1 TŘ
 - výzva k odstranění nedostatků ve stanovené lhůtě
 - nejsou-li nedostatky odstraněny, dovolání je odmítnuto podle § 265i odst. 1 písm. d) TŘ

Dovolací soud

- Je jím jen **Nejvyšší soud** (§ 265c TŘ)
- Podle typu rozhodnutí, které učiní, rozhoduje (§ 265r odst. 1 TŘ)
 - ve **veřejném zasedání**
 - zejména rozhodne-li na podkladě dovolání sám ve věci rozsudkem (po zrušení napadeného rozhodnutí) nebo zamítne-li dovolání
 - v **neveřejném zasedání**
 - zejména odmítne-li dovolání nebo zruší-li napadené rozhodnutí a přikazuje-li nové projednání a rozhodnutí (většina rozhodnutí)
- Proti jeho rozhodnutí **není přípustný** žádný opravný prostředek
 - jen výjimečně je možná obnova řízení

Některé principy v řízení o dovolání

- **Centralizovaný** devolutivní účinek
 - o dovolání vždy rozhoduje Nejvyšší soud s výjimkou možného vzetí na vědomí zpětvzetí dovolání
- Suspenzivní účinek dovolání jen na podkladě zvláštního rozhodnutí
 - podle § 265h odst. 3 TŘ k návrhu předsedy senátu soudu prvního stupně
 - podle § 265o odst. 1 TŘ z vlastního podnětu předsedy senátu Nejvyššího soudu
- Rozsah přezkumu
 - zásadně vázán na důvody a rozsah dovolání (§ 265i odst. 3 až 5 TŘ)
- Převládá **kasační** princip, apelační jen výjimkou (§ 265l, § 265m TŘ)

Některé principy v řízení o dovolání

- Platí **zákaz reformationis in peius** pro rozhodnutí
 - dovolacího soudu (§ 265p odst. 1 TŘ)
 - i soudu nižšího stupně při nutnosti nového rozhodnutí (§ 265s odst. 2 TŘ)
- Uplatňuje se **beneficium cohaesionis** ve stejném rozsahu jako v odvolacím řízení
 - u obviněného i zúčastněné osoby (§ 265k odst. 2 TŘ s odkazem na § 261 TŘ)
 - možnost rozhodnout ve prospěch jiné osoby, která nepodala dovolání, prospívá-li jí stejný důvod jako dovolateli

Způsoby rozhodnutí o dovolání

- **Odmítnutí** dovolání
 - různé důvody podle § 265i odst. 1, 2 TŘ (formální i věcné)
- **Zamítnutí** dovolání
 - podle § 265j TŘ, je-li nedůvodné
- **Zrušení** vadného rozhodnutí nebo jeho části a (§ 265k až § 265m TŘ)
 - přikázání k novému projednání a rozhodnutí
 - vázanost právním názorem Nejvyššího soudu a jeho pokyny k doplnění řízení
 - možnost přikázání jinému soudu (v jiném složení) nebo státnímu zástupci
 - nové rozhodnutí dovolacího soudu
 - bez nutnosti dalšího rozhodnutí
- Bez zrušení rozhodnutí
 - přikázání k **doplnění** chybějícího nebo neúplného výroku

Stížnost pro porušení zákona (SPZ)

- Právní úprava v § 266 až § 276 TŘ
 - z původní úpravy zrušil Ústavní soud možnost kasačního rozhodnutí NS v jiných případech než při porušení zákona v neprospěch obviněného
 - v roce 2023 vyřídil NS celkem 111 věcí, v nichž byla podaná SPZ, s alespoň částečnou úspěšností asi 87 %
- Lze ji podat
 - proti téměř jakémukoli pravomocnému rozhodnutí **soudu nebo státního zástupce**
- SPZ a dovolání lze podat **i v téže věci**
 - projednají se ve společném řízení (§ 266a odst. 2 TŘ)

Osoba oprávněná podat SPZ

- Podat ji může pouze **ministr spravedlnosti**, a to
 - ve prospěch i v neprospěch obviněného či jiné osoby
 - nelze však zrušit rozhodnutí, byl-li zákon porušen jinak než v neprospěch obviněného
- Jiné osoby mohou podat **jen podnět** k SPZ
 - o něm se nijak formálně nerozhoduje
 - není pro ministra závazný
 - nevyhovění podanému podnětu se nijak neodůvodňuje

Lhůta a místo podání SPZ

- Podání SPZ není vázáno žádnou lhůtou
 - SPZ, která nebyla odůvodněna, je třeba odůvodnit do 14 dnů od podání (§ 266a odst. 1 TŘ)
- SPZ se podává přímo u **Nejvyššího soudu**, který jediný o ní rozhoduje
 - zpravidla se s podanou SPZ předkládá i trestní spis v dané věci
 - neprovádí se však žádné řízení u orgánu prvního stupně jako u dovolání

Důvody podání SPZ

- **Porušení zákona** (§ 266 odst. 1 TŘ), a to
 - jak trestní normy, tak mimotrestní normy
 - práva hmotného i procesního
- Vadný postup řízení (§ 266 odst. 1 TŘ)
- Je-li uložený **trest**
 - ve **zřejmém nepoměru** k povaze a závažnosti trestného činu nebo k poměrům pachatele nebo
 - takového druhu, že trest je ve **zřejmém rozporu** s účelem trestu (§ 266 odst. 2 TŘ)

Náležitosti obsahu SPZ

- Jednak **obecné** náležitosti podání, resp. opravného prostředku
 - podle § 59 odst. 3 TŘ
- Jednak **zvláštní** náležitosti obsahu SPZ (§ 267 odst. 1 TŘ)
 - který výrok, v jakém rozsahu a z jakých důvodů ministr napadá, čeho se domáhá a jak navrhuje rozhodnout
 - zda podává SPZ ve prospěch nebo v neprospěch obviněného
- **Není** upraveno
 - postup při odstraňování nedostatků náležitostí SPZ
 - ani důsledky jejich nedodržení

Některé principy řízení o SPZ

- Centralizovaný **devolutivní účinek**
 - o podané SPZ rozhoduje výlučně Nejvyšší soud
- Suspenzivní účinek SPZ
 - jen na podkladě zvláštního rozhodnutí NS podle § 275 odst. 4 TŘ
- **Rozsah přezkumu**
 - zásadně vázán na důvody a rozsah SPZ (§ 267 odst. 3 až 5 TŘ)
- Převládá **kasační** princip, apelační jen výjimkou (§ 270, § 271 TŘ)

Některé principy řízení o SPZ

- Platí **zákaz reformationis in peius** pro rozhodnutí
 - Nejvyššího soudu
 - i soudu nižšího stupně (§ 273 TŘ)
- Uplatňuje se **beneficium cohaesionis** ve stejném rozsahu jako v odvolacím řízení
 - u obviněného i zúčastněné osoby (§ 269 odst. 2 a § 261 TŘ)
 - možnost rozhodnout ve prospěch jiné osoby, ve prospěch které nebyla podána SPZ, prospívá-li jí stejný důvod jako osobě, v jejíž prospěch rozhodl NS

Způsoby rozhodnutí o SPZ

- **Zamítnutí** SPZ z důvodů podle § 268 odst. 1 TŘ
 - lze v neveřejném zasedání NS
- **Vyhovění** SPZ
 - lze ve veřejném i v neveřejném zasedání NS
 - **vyslovení** porušení zákona (§ 268 odst. 2 TŘ)
 - tzv. akademický výrok
 - **zrušení** napadeného rozhodnutí (resp. vadné části) a popřípadě i řízení (§ 269 odst. 2 TŘ)
 - jen při porušení zákona **v neprospěch obviněného**
 - bez zrušení rozhodnutí **příkázání k doplnění** chybějícího nebo neúplného výroku (§ 270 odst. 2 TŘ)

Další postup po zrušení rozhodnutí v řízení o SPZ

- Podle toho, jak byl porušen zákon, přichází v úvahu po zrušení napadeného rozhodnutí
 - **nové rozhodnutí** Nejvyššího soudu ve věci
 - **přikázání věci** k novému projednání a rozhodnutí orgánu, o jehož rozhodnutí jde
 - vázanost právním názorem Nejvyššího soudu a jeho pokyny k doplnění řízení
 - možnost přikázání jinému soudu, soudu v jiném složení senátu nebo státnímu zástupci
 - bez nutnosti či možnosti dalšího rozhodnutí
 - např. v případě jen tzv. akademického výroku o porušení zákona

Obnova řízení

- Právní úprava v § 277 až § 289 TŘ
- Určena je k nápravě zejména skutkových vad, resp. vad dokazování
- Může mít **dvě stadia**
 - nejdříve se zkoumá přípustnost obnovy a existence důvodu k obnově
 - řízení **obnovovací** (§ 277 až § 286 TŘ)
 - je-li obnova povolena, probíhá nové řízení ve věci v rozsahu nutném po zrušení rozhodnutí
 - řízení **obnovené** (§ 287 až § 289 TŘ)

Přípustnost obnovy řízení

- Proti pravomocným rozhodnutím soudu nebo státního zástupce ve věci samé
 - taxativně vypočteným v § 277 TŘ
- Lze-li důvodně předpokládat jiné rozhodnutí,
 - než jaké bylo učiněno v případech uvedených v § 278 odst. 1 až 3 TŘ
- Obnova v neprospěch obviněného je nepřípustná
 - v případech podle § 279 TŘ

Důvody obnovy řízení

- **Obecné**

- vyšly najevo skutečnosti nebo důkazy **dříve neznámé**, které by mohly samy o sobě nebo ve spojení se skutečnostmi a důkazy známými už dříve odůvodnit **jiné rozhodnutí** ve věci (§ 278 odst. 1 až 3 TŘ)

- **Zvláštní**

- pravomocným rozsudkem bylo zjištěno, že OČTŘ v původním řízení porušil povinnosti spácháním trestného činu (§ 278 odst. 4 TŘ)
- spolupracující obviněný porušil svůj závazek (§ 178a odst. 4, § 278 odst. 5 TŘ)
- důvod podle § 71 zákona č. 182/1993 Sb. o ÚS (zrušení zákona nebo jeho části)

Osoby oprávněné k návrhu na obnovu řízení

- **Státní zástupce**
 - v neprospěch i ve prospěch obviněného
- **Obviněný**
- **Další osoby**
 - které by mohly podat ve prospěch obviněného odvolání (§ 247 odst. 2 TŘ)
 - orgán sociálně-právní ochrany dětí ve prospěch mladistvého
 - obhájce v řízení proti uprchlému
- **Zvláštní povinnost** soudu, jiného státního orgánu nebo státního zástupce vyrozumět o důvodech obnovy (§ 280 odst. 5 TŘ)

Lhůta a místo podání návrhu na obnovu řízení

- Lhůta pro obnovu obecně **není stanovena**
 - platí však časové **omezení** pro obnovu v neprospěch obviněného podle § 279 písm. b) TŘ a § 72 odst. 3 ZSM
- Návrh se podává vždy **u soudu** a o povolení obnovy rozhoduje jen soud
 - zásadně soud prvního stupně, který ve věci rozhodl nebo by rozhodoval o obžalobě
 - výjimka podle § 281 odst. 3 TŘ (krajský soud)

Některé principy v řízení o obnově

- Neplatí devolutivní účinek návrhu na obnovu
 - o povolení obnovy však musí rozhodovat jiný senát téhož soudu, pokud návrh směřuje proti rozhodnutí soudu
 - § 30 odst. 4 TŘ (platí od 1. 1. 2022)
 - výjimka podle § 281 odst. 3 TŘ
- Fakultativní suspenzivní účinek návrhu vázaný na rozhodnutí soudu (§ 282 odst. 3 TŘ)
- Omezený přezkum
 - limitován uplatněnými důvody obnovy
 - nezkoumá se celková správnost a zákonnost napadeného rozhodnutí a dřívějšího řízení, ale jen možné jiné rozhodnutí opřené o důvody obnovy

Některé principy v řízení o obnově

- V obnoveném řízení platí **zákaz reformationis in peius** [§ 289 písm. b) TŘ]
 - jen ve vztahu k trestu
- Uplatňuje se **beneficium cohaesionis** (§ 285 TŘ)
- Soud rozhoduje zásadně ve veřejném zasedání
 - v neveřejném zasedání jen o zamítnutí návrhu
- Proti rozhodnutí o návrhu na obnovu (kladnému i zápornému) je přípustná **stížnost**
 - jde o výjimku, že v řízení o mimořádném opravném prostředku je přípustný řádný opravný prostředek

Způsob rozhodnutí o návrhu na obnovu řízení

- Návrh se **zamítne** z důvodů uvedených v § 283 TŘ
 - nejčastěji neshledá-li soud důvody obnovy [§ 283 písm. d) TŘ]
- Soud **vyhoví** návrhu, povolí obnovu, pokud shledal důvody, **zruší** napadené rozhodnutí (resp. jeho část) a dále
 - věc **vrátí státnímu zástupci** k došetření, takže pokračuje přípravné řízení (§ 284 odst. 2, § 288 odst. 1 TŘ)
 - soud **pokračuje** v řízení na podkladě původní obžaloby (§ 288 odst. 2 TŘ) a nově rozhodne
 - proti novému rozhodnutí jsou přípustné opravné prostředky

Opravné prostředky v návrhu nového tr. řádu

- Má být nadále rozdělení na řádné a mimořádné opravné prostředky
- Okruh **řádných** opravných prostředků se nemění
- **Mimořádné** opravné prostředky by měly být bez stížnosti pro porušení zákona
 - není však na tom politická shoda
- Celkově podrobnější úprava
 - reakce též na potřeby praxe a judikaturu NS, ÚS a ESLP
- Úvahy o tom, zda má být nějaká společná obecná úprava

Dovolání a obnova řízení v návrhu nového tr. řádu

- **Dovolání**

- rozšíření přípustnosti v případě změny zprošťujícího rozsudku odvolacím soudem a vydání jeho odsuzujícího rozsudku
- jinak se přejímá dosavadní úprava s dílčími změnami

- **Obnova řízení**

- rozšíření i na některé případy řešené nyní stížností pro porušení zákona, s níž se zatím nepočítalo
- mělo by jít o přiměřené užití ve vykonávacím řízení a ohledně rozhodnutí o nákladech řízení

Literatura

- **Učebnice:**

- Císařová D., Fenyk J., Gřivna T. a kol. Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019 (v tisku a v nabídce WK už je 8. vydání)
- Šámal P., Musil J., Kuchta, J. a kol. Trestní právo procesní. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013
- Jelínek J. a kol. Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Leges, 2023

- **Komentáře** k trestnímu řádu:

- Šámal P. a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013
- Draštík A., Fenyk J. a kol. Trestní řád. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2017

Závěrem

- Děkuji za pozornost
- Dotazy a názory do diskuse
- Na shledanou